

Psaltaren i gudstjänsten

Vi får vara tacksamma mot våra reformatorer att vi fick behålla den gamla mässordningen. De i mässan förekommande partierna med söndagligen växlande texter försvann däremot och därmed också Psaltaren ur mässan. I stället för Introitus, Graduale, Offertorium, Communio fick vi våra nya församlingssånger, en sångskatt och en liturgisk nyskapelse som vår moderskyrka avundas oss. I vår kyrka har vi känt en saknad efter Psaltaren, som i den mån den använts endast förekommit i tidegården.

1942 blev emellertid ett tillfälle till en återövring av en viktig del: *Introitus*. Då insattes introitus för 23 söndagar och därtill för 3 nattvardsintritus. Det blev en spännande uppgift för mässbokskommittén att anskaffa musik till detta omfattande komplex av psaltartexter (Kommitténs ledamöter: G. Aulén, ordf., O. Lindberg, D. Wikander. Sekr. H. Weman. Tillkallad extra sakkunnig: A.O.T. Hellerström).

Gammalkyrklig introitus

Inom K(=kommittén) var man överens om att tiden var inne att införa de gregorianska melodiformerna. Pådrivande var Wikander och under-tecknad givetvis med stöd av ordf. Inom K rådde ganska dimmiga begrepp om den gregorianska koralens notation, rytmik, agodik etc. Från den adellska tidegården hade man visserligen en del upplevelser men detta i den återgivning som där presterades i modern notation. Men ingen av ledamöterna hade någonsin studerat gregoriansk koral från ex Graduale Romanum eller från andra källor. Vi hade emellertid en märklig tur. Ett par år tidigare hade jag tillbringat en hösttermin på det då ganska nystartade Schola Cantorum Basilienensis, där studiet av koralen under Ina Lohr

stod i centrum (vid sidan av studierna av gammal musik under August Wenzinger). Denna skola arbetade i intim kontakt med Beuron och pater Dominicus Johner, berömd författare till epokgörande arbeten om den gregor. koralen. Här i Basel blev det intensiva studier och analyser av koralen, dess uttydning, utskrift, rytmisering, försök till analys av de "liquescerande neumerna" (såsom "Quilisma"), utsättande av ictus etc. Spännande jämförelser gjordes mellan de olika skolornas sätt att rytmisera en melodi (Beuron contra Solesmes). Lika spännande var det givetvis att senare kontakta de båda andra gregor. centra: Solesmes och Maria Laach och att så småningom med Mässbok I i handen delge pater Johner vårt svenska resultat som, hör och häpna, väckte hans gillande.

I kommittén blev det Wikander och jag som fick ta hand om introituskomplexet. Lindberg avstod helt från detta. Så mycket ivrigare var David W. att snabbt sätta sig in i koralens mysterier. Att vi företog "vissa förenklingar" berodde på hänsyn och kanske en viss rädsla inför det svåra arbete som genom den nya mässboken skulle föreläggas våra körledare, sångare och organister. Vi önskade göra melodierna så överkomliga som möjligt i detta första skede.

Det var ju en helt ny värld som plötsligt öppnade sig. Inte ens på Musikhögskolan fanns ju någon undervisning i gregoriansk sångpraxis, ännu mindre i mera lantliga sammanhang. Men vilken underbar uppgift blev det inte att när mässboken var färdig ordna övningsdagar ute i bygderna och dra in koralen i våra kyrkosångshögtider. Vi som för ett 40-tal år sedan arbetade med koralen vågade inte tro att den skulle få en så god ingång som den fick i gudstjänsten. Nog är det märkligt trots allt att man i svenska kyrkor

sjunger gregoriansk koral som församlingssång, om t. v. i ett enda men desto viktigare sammanhang: vid nattvard. "Sänd ditt ljus och din sanning" har segrat över alla andra melodier. Var i kristenheten finner man något liknande?

Koralintroitus

I förordet till Mässboken står det följ.: "K. har ansett det oundgängligen nödvändigt att vid sidan av dessa melodier framlägga en annan melodiserie." Någon egentlig nykomposition borde emellertid inte förekomma. Man beslöt att anknyta till Evangeliebokens förslag till ingångskoraler. Så tillkom den s.k. koralintroitusserien. Liknande sång fanns som bekant tidigare i kyrkans gudstjänster, framför allt vid de "festliga vesprarna" enl. det Vesperale som utarbetats av R. Norén och J. Morén. Vem minns inte den grandiosa inledningen till Gustaf-Adolfsvespern. Man skulle kunna säga att i Uppsala var Allmänna Sångens G.-A.-firande med "Hjältar som bedjen", studentkårsordf.s tal, "Hör oss, Svea" och "Stilla skuggor" inledningen till domkyrkans G-A-firande i direkt anslutning till Odinslund. Redan under "Stilla skuggor" upplöstes folkskarnorna kring obeliskan för att tillsäkra sig en plats i domen som redan var välfylld. Själv måste jag springande ila till domkyrkan, kasta mig över preludiet till 124. Härpå följde den festliga introitus "Gud är vår tillflykt och starkhet" byggd på koralmotivet till ingångspsalmen och sedan växelsången mellan "liturg" (A. Anderberg) och Domkyrkokören. Liturgen i högform och praktfull mässkrud assisterad av Domkyrkokören, högtidstal av någon historiker blev en lysande höjdpunkt i ett G-A-firande som kyrka och universitet på den tiden ännu ansåg vara värt en minnesstund.

Inom K tog vi inte arbetet på denna seriemusik särskilt allvarligt. Vi utgick ifrån att denna musik endast skulle betraktas som en övergångsmusik till dess att man vant körer och församlingar vid den gammalkyrkliga tonen. Det hela var ett gemensamt arbete för vilket ingen

särskild medlem av K skulle behöva känna ett personligt ansvar genom att namnen utlämnades. Eftersom det rädde en samstämmig uppfattning om hur en koralintroitus borde se ut om man får döma av resultatet, hyser jag inga betänkligheter att tillmötesgå redaktörens önskan att meddela vem som gjort vad enl. nedanstående förteckning:

Första serien

1. sönd i Advent — H.W. Juldagen — H.W. Annandag Jul — D.W. Nyårsdagen — H.W. Trettondagen — D.W. Kyndelsm.-dag — D.W.

Andra serien

Fastl-sönd. — O.L. (2 mel.) Palmsöndag — O.L. Långfredag — G.A. Botdagen — O.L. Domsönd. — D.W.

Tredje serien

Påskdagen — O.L. Kristi Himmelsfärdsdag — O.L. Pingstdagen I — D.W. Pingstdagen II — O.L. Reformationsdagen — H.W.

Fjärde serien

Hel. Trefald. dag — D.W. Midsommardagen I — O.L. Mids.-dag II — H.W. Kristi förklarings dag — D.W. Mikaelidagen — D.W. Alla Helgon I — D.W. Alla Helgon II — O.L. Missionsdagen — D.W. Tacksägelsedagen — H.W.

Sänd ditt ljus I — O.L. II — D.W. III — D.W. IV — O.L. Detta är den dag — D.W. Villigt kommer ditt folk — D.W.

Nuvarande läget beträffande Introitus är i korthet följande:

Den nya gudstjänstmusiken (1974) upptager som bekant i likhet med Mässbok I två serier. Vi har fått en fullständig gregoriansk serie för hela kyrkoåret varvid en del av melodierna från Mässbok I förts närmare originalen. Dessutom har vi en nykomponerad serie av den norske tonsättaren E. Hovland. Vid sidan av detta kommer en mångfald nya typer av psalmodi som sett dagens ljus i folklighetens tecken. Fältet

tycks vara mer eller mindre fritt för lokala försök. Gregorianiken lever på undantag trots att vi i våra mässböcker har ett utbud större än någonsin. Läget präglas av stor osäkerhet, ofta förvirring och okunnighet. Om det myckna experimenterandet skall föra fram till liturgisk medvetenhet återstår att se. Att en okontrollerad frihet kan medföra risker för musikalisk nedvärdering och smakförsämring är emellertid tydligt.

Mässbok II

Mässbokskommittén fick tillfälle att arbeta med några psaltartexter i annat sammanhang. Det rörde sig om de texter som var uppsatta i handboken för morgon- och aftonböner. Vi diskuterade inom K om tiden måhända kunde vara mogen att helt enkelt hänvisa till den Adell-Peterska tidegården. Då ett dylikt förslag icke låg inom K:s program, måste vi avstå från denna möjlighet att slå ett slag för tidegården, som f.ö. vid denna tidpunkten icke skulle bli antagen av ett kyrkomöte. På omvägar lyckades K smuggla in såväl Laudes som Vesper genom att ge dessa gudstjänster andra namn: högtidlig morgon- och aftonbön. På detta sättet kunde vi få in såväl Benedictus som Magnificat. Antalet psaltarställen var bundet till det i Handboken intagna. Här kunde vi fördela de åtta psalmtöner på lämpliga texter och samtidigt rätta till en del misstag i det tidigare existerande Psalteriet. Eftersom mässboken var antagen av kyrkomötet blev det angeläget att använda även Mässbok II vid undervisningen för såväl blivande präster ("Prakten")

som för organister och kantorer. Under de 24 år jag undervisade i liturgisk sång vid Uppsala universitet inleddes övningarna med Laudes i domkyrkan med praktarna agerande "liturger" och församling. Att de blev förtrogna med gammalkyrklig introitus var självklart. Vid somrarnas organist- och kantorskurser börjades och avslutades dagens övningar med Laudes resp. Vesper.

Men kyrkans ödmjuka, försynta ton i långa melodislingor eller korta psalmtöner har svårt att göra sig gällande i dagens gudstjänster. Den sjungna tidegården lever på undantag. Att försöka omplantera engelsk "Evensong" i vårt land är från början dömt att misslyckas. Blandningen i psaltarsången mellan gammal psalmodi och nykomponerad ("Dean N. N:s tune") går bra i England med underbara gosskörers men ligger icke så väl till för våra svenska körer. Orgeln är ännu huvudinstrumentet i mässan. I övriga gudstjänster där ordet "vesper" liksom förr i tiden kan inrymma en brokighet av texter och musik kommer ofta "Bandet" in med gitarrers mångfald och med kraftiga elektroniska förstärkare.

Men ännu finns det körledare och körsångare som håller stilen och utför sina psaltarpsalmer på traditionellt sätt. Det är genom dessa som man kan hoppas att Psaltaren skall föras vidare i gudstjänsten. Fältet är stort för en utvidgning. Det gäller närmast Psaltaren och kommunionen. Här ges rika tillfällen till nyskapelse för de kyrkokörers som vill ta sikte på att levandegöra gudstjänstens innehåll.

Henry Weman